

Dušan Pajin

ČOVEK I PRIRODA

(rasponi klasične kineske poezije)

Vrste poezije

U bogatoj kineskoj poetskoj ostavštini mogu se uočiti tri područja. Prvo je predstavljanje prizora, zbivanja, ili stvari, u poetskoj viziji – drugo, iskazivanje osećanja – a treće, iskazivanje misli, htenja i duhovnog usmerenja. U svim ovim vidovima nalazimo primere uzvišenog.

U tekstu smo (u zagradama) navodili najpre klasične karaktere i njihov izgovor po starijoj transkripciji (Wade-Giles), a zatim nove pojednostavljene karaktere i njihovu noviju transkripciju (pin-jin). U nekim slučajevima karakter nije pojednostavljiv (pa su isti).

U Kini je poezija, ši (詩 – 诗) bila visoko cenjen književni rod, a imala je sledeće žanrove:

1) Lirska poezija, c' (詞 – 词) – često je bila pevana uz melodiju, a imala je ritam i rimu. Neke od ovih pesama su imale neku vrstu komentara, koji je dodatno sugerisao sadržaj. Ove pesme izražavaju osećanja ili želje (kao kod pesnikinje Li Čingdžao, 1084–1155), ali neki od poznatih autora ovog žanra (kao Su Ših – 11 v.) koristili su je i za druge sadržaje.

2) Žanr cú (曲) je takođe pisan za kazivanje i pevanje, ali je bio slobodniji, jer je uključivao i dodatne reči, koje su mogle da upotpune značenje.

3) Tokom dinastije Han (206. p. n. e. – 220) javlja se poezija koja kombinuje stihove i prozne pasaže – „opisna pesma“, fu (賦 – 赋).

4) U to vreme javlja se i žanr juefu (樂府 – 乐府) koji koristi stihove sa pet ili sedam karaktera, za razliku od ranijih pesama koje su imale po pravilu četiri karaktera u stihu.

5) U vreme dinastije Tang (618–907) došlo je do ogromnog razvoja poezije, kada se uobličuju sledeći žanrovi:

a) Stari stil – guši (古詩) – poezija koja je bila slobodna, a njen glavni predstavnik je bio Li Bai (ili Li Po, Li Bo 李白 – 701–762 – nekad i Li Tai-po).

b) Novi stil – đin-tiši (近體詩) – a njen glavni predstavnik je bio Tu Fu (杜甫, 712–770).

v) U okviru novog stila javlja se pesma sa četiri stiha, od kojih svaki ima pet ili sedam karaktera (tj. pesma ima ukupno dvadeset, ili dvadeset osam karaktera), pa se naziva „sažet izraz“, ili „sažet stih“ – đue-đu (絕句 – 绝句).

Knjiga pesama

Antologija poezije *Knjiga pesama – Ši đing* (詩經), sastavljena je oko 600. godine p. n. e. *Knjiga pesama* sadrži širok repertoar poetskih vrsta, s ukupno 305 pesmama (autori i autorke su većinom anonimni). Antologija *Ši đing* je dostupna na internetu (na više mesta): <https://cti.lib.virginia.edu/shijing/AnoShih.-html>

<http://wengu.tartarie.com/wg/wengu.php?no=0&l=Shijing>

A skorije je objavljeno i srpsko izdanje: *Knjiga pesama – Konfucijanski poetski kanon* (Albatros plus, Beograd, 2019, preveo Igor Radev).

1) U pesmi 192. se govori o uzvišenom iskustvu vezanom za loša vremena – reč je o 8. veku p. n. e., tj. između 781–771. p. n. e. kad je vladao kralj Jou, iz dinastije Džou (795–771 p. n. e.) – tj. o nečem što može biti prepoznatljivo u različitim vremenima, a ovde ćemo citirati prema engleskom prevodu, s interneta:

Vi roditelji koji me rodiste!

Je li to bilo da bih podnosio ovaj bol?

(Zašto ovo vreme) ne beše pre mene?

Ili (zašto nije) bilo posle mene?

(<http://wengu.tartarie.com/wg/wengu.php?no=192&l=Shijing>)

Ma Lin: *Osluškivanje vetra u krošnji bora* (1246)

2) Neke od ljubavnih pesama iz ove antologije spadaju u najoriginalnije ljubavne pesme ikad napisane u svetskoj književnosti.

*Mesec pridolazi u punom sjaju
Lep je kao moja voljena.
O nežnosti, tako dubokom čežnjom za njom,
Moje bolno srce je obuzeto.*

*Mesec se diže u punom sjaju
Lep kao moja voljena,
O da se moje zebnje rasprše
Kako je uznemireno moje namučeno srce.*

*Mesec se diže u punom sjaju
Lep kao moja voljena.
O da se okovi mog duha olabave,
Kako je jadno moje namučeno srce (pesma 143)*

3) U izbor iz ove antologije uključili smo i dve pesme (a inače ih ima više) koje su pisale žene, u nameri da skrenemo pažnju na to:

(1) da su se žene bavile književnošću mnogo pre Virdžinije Vulf i

(2) da su ljubav i ljubavna poezija bili poznati u svetskoj kulturi mnogo pre trubadura – tj. mnogo pre 12. veka, za koji Deni de Ružmon vezuje otkriće ljubavi u svojoj knjizi *Ljubav i Zapad* (1974, str. 333), smatrajući da se to dogodilo u trubadurskoj tradiciji, u Francuskoj.

Ova pesma je neposredan opis ljubavnog susreta u otvorenoj prirodi.

*Usred livade, na travi
Otežalaj od rose,
Bejaše lep mladić
Bistrih očiju i lepog čela
Slučajno se sretosmo
I tako mi se ispuni želja.*

*Usred livade, na travi
Otežalaj od rose,
Bejaše lep mladić
Bistrih očiju i lepog čela
Slučajno se sretosmo
I bejasmo oboje srećni (pesma 94)*

(<http://wengu.tartarie.com/wg/wengu.php?no=94&l=Shijing>)

Sledeća pesma govori o zebnjama devojke, koja brine kako da pomiri akcije svog dragog i reagovanje svoje rodbine, što će nekog podsetiti na situacije iz naše tradicije.

*Molim te, Čung Cu,
Ne penji se preko našeg zida,
Ne lomi dudove koje smo posadili,
Nije da mi je stalo do dudova,
Ali bojim se braće.
Čang Cua veoma volim,
Ali šta će braća reći,
Zaista se toga bojim. (pesma 76)*

(<http://wengu.tartarie.com/wg/wengu.php?no=76&l=Shijing>)

Šanšui poezija – poezija prirode

Između 3–5. veka u Kini se javlja jedan broj pesnika među onima koji su živeli izvan uobičajenih zajednica i konvencija. Naime, za razliku od službenih vrednosti (ljudi školovanih za javne službe) i konfucijanskog ideala celovitog čoveka vrline (junzi 君子), taoisti razvijaju drugačiji, alternativni, kontrakulturni ideal celovitog čoveka – koji živi u posebnoj zajednici, bližoj prirodi (ideal koji su kasnije negovali romantičari, američki transcendentalisti, a još kasnije hipici).

Tako je u 3. veku začeta šanšui poezija (šansui – 山水 – doslovno znači: planina i reka), posvećena uzvišenim iskustvima vezanim za prirodu, koja bi se mogla nazvati i pejzažnom poezijom, kao što postoji pejzažno slikarstvo. Ona je postala i ostala jedan od najvažnijih rodova u kineskoj poeziji, a u Evropi će se posebno razviti u vreme romantizma.

Ma Juan (1190–1230): *Posmatranje meseca ispod bora*

Ova poezija se delom razvijala u sprezi sa pejzažnim slikarstvom u Kini (tako nastaju poetski zapisi na pojedinim slikama pejzaža), ali je bila i samostalan poezija, nezavisno od slikarstva, zasnovana na doživljajima prirode koja je izbila u prvi plan, tj. nije bila scenografija za nešto drugo, nego je bila centralna tema, kao i na slikama pejzaža.

1) Između ostalih postojala je grupa taoista, koja se zvala „sedam mudraca iz bambusovog gaja“, a koji su razvijali jednu posebnu duhovnu kulturu, negovali filozofiju i duhovne vrednosti, kroz tzv. „čiste razgovore“ (tj. razgovore koji nisu posvećeni uobičajenim temama i interesima).

Među njima se izdvaja Žuan Ći (阮籍 210–263), koji je pisao poeziju u jednom ličnom tonu i raspoloženju, kakvo ćemo mnogo kasnije naći kod romantičara na Zapadu.

Iz njegovog ciklusa od 82 pesme, koje nose zajednički naslov *Pesme iz grudi*, izdvajamo dve (1 i 4).

*Ne mogavši da zaspim, u ponoć,
Ustajem da sviram u lautu,
Mesec se nazire kroz zavese
A laki povetarac mi ljulja trake halje.
Usamljena guska se čuje u divljini,
A odaziva joj se ptica iz gustiša.
Dok kruži, ona zuri
U mene, samog, ispunjenog tugom. (1)*

*Dan i noć se smenjuju,
Dok moje lice dobija bore,
A duh mi vene,
Ali me prizor nepravde i dalje boli.
Jedne promene izazivaju druge
S tim se ne možeš nositi taktom ni lukavstvom.
Ciklus se većito ponavlja,
Bojim se da će u trenu
Život da se rasprši u vetru.
Uvek sam kročio po tankom ledu.
A niko ne zna (4)*

(Anthology of Chinese Literature, 1969, str. 198–199).

2) Oko stotinu godina posle Žuan Ćia i njegove grupe, živeo je sličnim životom Tao Ći-an (陶潛 365–427), bolje poznat kao Tao Juanming (陶淵明). Poslednje dvadeset dve godine života proveo je povučeno, o čemu je ostavio brojne poetske zapise. U pesmi (koju ćemo citirati u odlomcima) on govori o povratku prirodi:

*Pripitomljena ptica
čezne za svojom starom šumom –
Riba u kućnom bazenu*

*misli o svojim negdašnjim vodama.
Ja ću takođe izroniti
na ivici severnih šuma,
Čuvaću jednostavnost
I vratiću se mojim poljima i vrtu. (...)
Predugo sam držan
U kavezu s rešetkama.
Sada mogu
ponovo da se vratim prirodi
(Anthology, 1969, str. 201–202).*

3) Li Bai (Li Bai, ili Li Po – 李白 – 701–762) takođe je ostavio niz pesama pisanih u duhu pejzažne poezije, a jedna tih pesama („Sedeći sam pred vrhom Đinting“ – u pitanju je planinski vrh u provinciji Ahui), pisana u formi sažetog izraza glasi:

*Sve ptice su odletele, tako visoko
Usamljeni oblak lebdi, tako slobodan,
Nismo umorni, vrh i ja,
Niti ja od njega, niti on od mene.
(Selected poems of Li Bai, 2007, str. 177)*

A kao odgovor na pitanja drugih zašto vodi taj način života, u planini, Li Bai kaže:

*Prebivam među zelenim planinama a neko me pita, zašto?
Bezбриžnog duha, smešim se i ne odgovaram.
Laticе breskvinog cveta odlaze nizvodno zauvek,
Ova je zemaljski raj ispod neba.
(Selected poems of Li Bai, 2007, str. 31)*

Ku Hongčong (oko 910–980): žurka kod velikodostojnika Han Hizaia (deo svitka, 335 x 28 cm)

Sažet izraz – kratka pesma

Pošto istoričari književnosti najranije primere kineske poezije vezuju za 10. vek p. n. e., možemo zaključiti da je tradicija kineske poezije iza sebe imala već oko 2000 godina, kad su u „zlatnom veku“ kineske poezije (8. vek), pojedini pesnici razvili i kratku poetsku formu – četvorostih. S vremenom, ta forma se kodifikuje i normira kao pesma sa četiri rimovana stiha, sa 5 do 7 karaktera u svakom stihu, a naziva se – „sažet izraz“, *die-đi* – 絕句.

U to vreme nekoliko pesnika – Vang Vei (王維 – 699–759), Meng Haožen (孟浩然 – 691–740), Li Bai (Li Bai, ili Li Po – 李白 – 701–762 – epitet: Tàì Bó – 太白 – poznat i kao Li Tai-po) – pored dužih pesama tipa *li-ši* 律詩 – koje su takođe uobličili, ovi pesnici neguju i sažet izraz od četiri stiha.

Ove pesme izražavale su veoma raznolike sadržaje, otkrivajući uzvišeno u običnim prizorima ili situacijama. Često je to kontemplacija prirode, kao kod Vang Vei-a:

Izgleda da nema nikog u praznoj planini...

A ipak mi se čini da čujem glas,

Kad sunčeva svetlost, ušavši u šumarak,

Isijava k meni, sa zelene mahovine.

(The Jade Mountain, 1939, str. 224).

Kod ovih pesnika uzvišeno se vezuje za male stvari i samoću. U pesmi „Utočište među bambusima“, Vang Vei kaže:

U samoći, naslonivši se na bambuse

Sviram u svoju lautu i pevam pesmu

Suviše tiho da bi iko čuo –

Osim mog prijatelja, sjajnog meseca

(The Jade Mountain, 1939, str. 225).

Kod Meng Haožena se ukrštaju jutro i noć u prolećnom jutru:

Budim se lakog srca u ovo prolećno jutro,

Svuda oko mene pevaju ptice –

Ali sad se setih oluje tokom noći,

Koliko li je cvetova bilo uništeno.

(The Jade Mountain, 1939, str. 232).

Li Po beleži svoj noćni doživljaj:

Tako sjajan zrak ispred kreveta –

Da li je to već stigao mraz?

Kad sam ustao, vidim da je to mesečina.

Vrativši se nazad, iznenada pomislih na svoj dom.

(*The Jade Mountain*, 1939, str. 233).

Slično o noći govori i Meng Haožen:

*Ostrvo u izmaglici, čamac u uvali,
Sunce zalazi, tuga izranja
Nebo se spustilo nad divljinom
Mesec lebdi nad vodom.*

(*The Jade Mountain*, 1939, str. 231).

Nekad je to čežnja, kao kod Vei Jingvua (737–791):

*Jesenja noć – nedostaješ mi
Hodim kroz oštar vazduh,
Padaju šišarke – planina tihuje,
Ti, daleko – sigurno si još budna.*

(*The Jade Mountain*, 1939, str. 240).

Sažimanjem izraza i poetske slike, ova poezija uticala je i na stvaranje specifičnih zapisa u duhu čan budizma, a kasnije na japansku poeziju u duhu zena i haiku poeziju.

Okolnosti nastanka poezije

Antologiju poezije iz devetog veka je sastavio Meng Ći (孟繁 – živeo oko 841–886). On je tu sabrao poetske zapise u periodu između 6. i 9. veka, ali je zabeležio i životne i ljudske okolnosti pod kojima su te pesme nastale. U tekstu pod naslovom *Izvorne okolnosti pesama* (autor Levy, H. S.: "The Original Incidents of the Poems", časopis *Sinologica*, sv. X, br. 1, Basel, 1968, str. 6–51), vidimo da Meng Ći – između ostalog – navodi i vrste motiva, ili okolnosti, koji ljude navode na pisanje poezije, a po tom ključu je i grupisao pesme, tj. podelio svoju antologiju, na sedam poglavlja. Tih sedam okolnosti koje ljude navode na pisanje poezije su: 1) ljubavna osećanja, 2) tekuće prilike, 3) misli u dokolici, 4) osećanja povređenosti, 5) suočavanje s neuobičajenim i natprirodnim, 6) naslućivanje predznaka nesreće, 7) želja da se izazivaju, ili ismevaju prijatelji.

Ovde smo izdvojili nekoliko primera iz prvog dela, u kome su pesme vezane za ljubavna osećanja.

Srce u svakom bodu

Za vreme Gai-juan perioda (Gai yian 開元 – 713–41) car je damama iz palate naredio da prave pamučnu odeću za trupe na granici. Jedan vojnik je kasnije otkrio pesmu u rukavu svoje halje:

*Kako možeš da spavaš,
Čuvajući bojno polje,*

*Tokom ljutih zimskih ledenih noći?
Ovu uniformu napravila sam svojim rukama,
Ali ne znam čije ruke će je grliti.
Mnogo sam niti utrošila šijući je,
A srce mi je u svakom bodu.
Avaj, ovaj život je već prošao.
Ali možda ćemo se sjediniti u sledećem.*

Vojnik je obavestio komandanta o pesmi, a komandant je prosledio do cara, koji je naredio da se pesma pokaže ženama u šest palata, s napomenom: „Pesnikinjo, nemoj da se skrivaš, neću te kazniti.“ Jedna žena iz palate je priznala da je ona to napisala, rekavši da je zaslužila kaznu. Car je bio dirnut i dozvolio joj je da se uda za vojnika kome je pesma stigla. Ona je rekla svome mužu: „Naš naredni život ostvario se u ovom!“

Vojnikova poezija

Vojskovođa Ču Tao (朱滔 746–785) regrutovao je trupe bez obzira na socijalno poreklo. Jednom prilikom, dok je vršio smotru trupa na polju za loptanje, primetio je jednog vojnika koji je odskakao od drugova po eleganciji pojave i držanju. Ču Tao ga upita: „Šta je bilo tvoje prvobitno zanimanje?“ „Bavio sam se poezijom“, odgovorio je. „Jesi li oženjen?“ „Da, jesam.“ Ču mu je rekao da sastavi pesmu svojoj ženi i on je uzeo četkicu i brzo napisao:

*Lako je držati četkicu,
Ali je tako teško nositi oružje!
Naviknut na tople,
Pokrivače kod kuće,
Oh, kako drhtim na pomisao
Da se moram suočiti sa ljutom zimom na
Prolazu Divljih Gusaka.
Halje okružuju moje smršalo telo;
Jastuk je pun mojih suza.
Molim te nemoj bojiti obrve,
Ja ću ti ih obojiti kad se vratim.*

Ču Tao je naredio pesniku da speva drugu pesmu, napisanu kao da je to odgovor njegove žene:

*Moja neočešljana i iskidana kosa
Stvara nezemaljsko obličje koje malobrojni prepoznaju.
Još nosim venčanicu svoju, čak i danas;
Stiglo je vreme da se susam sadi,*

*Ali onaj što sadi nije sa mnom.
Trebalo bi da je do sad kod kuće:
Zašto, o zašto se nije vratio?*

Ču je dao rolnu svile pesniku i dozvolio mu da se vrati svojoj ženi.

Usamljena dvorska dama

Pesnik Gu Kuang (顧況 – druga polovina 8. v.) jednom je šetao s tri prijatelja pesnika po parku, u gradu Luojangu. Dok su sedeli kraj rečice otkrili su u vodi list sa drveta na kome je bila ispisana pesma:

*Kad sam jednom ušla u dubine palate,
Proleće života zatvorilo mi se zauvek.
Poveravam svoju pesmu komadiću lista,
S nadom da će doći do osećajnog čoveka.*

Dan kasnije, Gu Kuang je napisao pesmu na listu. Spustio ga je u vode gornjeg toka tako da je nošen vodom prošao kraj palate:

*Čak i mango ptica žali
Kad cvetovi padnu u dubine palate;
To je vreme slamanja srca
Za žene carskog harema.
Istočni tok ove reke je stvar
Kuju čak ni njegova Visost ne može da spreči;
Ko je osećajan čovek kome je vaša pesma upućena?*

Više od deset dana kasnije, neko je šetao po parku kad je primetio list sa stihovima. Pokazao ga je Gu Kuangu:

*Pesnički list je napustio Zabranjeni zamak;
Ko je odgovorio sa tako srdačnim osećanjem?
Žalim što nisam bar list,
Koji nasumce leluja u bezbrižnom proleću.*

U staroj Kini postojale su konkubine (dvorske dame), koje su bile zbrinute, ali su često vodile život ograničen i sputan, osećajući se usamljene i izolovane – kao ova konkubina koja je odlučila da svoju čežnju poveri jednom listu, a list je bacila u rečicu koja je tuda prolazila i tekla dalje, izvan zidova dvorskog kompleksa. List je, igrom slučaja, zaista došao u ruke osećajnog čoveka i dama je tako uspela da malo ublaži svoju samoću. Igrom okolnosti, eho njene čežnje dospelo je i do nas – posle hiljadu godina.

Očekivanja i čežnje

Čežnja za prošlim

Očekivanje i poverenje u budućnost, u sam tok života, biva nekad iznevereno. Dok je dvorska dama iz vremena dinastije Tang svoju poruku poverila nesigurnom toku rečice, na isti način bezbrojni ljudi vlastite živote i sudbine poveravaju toku vremena, koji ih često izneverava.

Nešto se u životu ostvari, ili se prevaziđe usamljenost u nekom plodnom susretu, ali to se iz ovih ili onih razloga poremeti, ili razori. Tad se čežnja izokreće – a to je prva velika promena – kad čežnja više nije okrenuta budućnosti tj. iščekivanju, nego prošlosti tj. sećanju. Istina, u toj vrsti čežnje postoji još jedan prelazni oblik – kad postoji izvesna nada da bi se prošla vrednost mogla vratiti, ili ponoviti. Li Po (Li Bai, 701–762) beleži tu vrstu čežnje u pesmi „Nekom daleko“:

*Dok beše ovde
mila draga
odaja je bila ispunjena cvećem.
Sad je otišla
mila draga
ležaj je ostavila.
Na ležaju
prekrivač vezen, smotan,
nikad tu više nije usnila.
Do danas, tri godine su prošle
još uvek tu je
njen miris.
Miris je zauvek ostao
mila draga
nikad nije se vratila.
Kad mislim o njoj
žuto lišće pada
bistra rosa zelenu mahovinu prekriva.
(Anthology, 1969, str. 243).*

Nepovratno izgubljeno

1) Čežnja za nepovratno izgubljenim je zarobljena prošlošću, zauvek vezana za uspomenu, izgubivši svaku vezu s nadom, onda kad čovek oseća da je najbolje vreme njegovog života ostalo u prošlosti, ili kad je reč o smrti voljene osobe.

Tokom duge kineske istorije ta situacija se ponavljala mnogo puta – posle ratova, sme- ne vladara ili dinastija, većih društvenih promena, ili prosto tako što bi neki velikodostoj- nici pali u nemilost i morali da napuste aktivan društveni život i da se povuku u neku vrstu

dobrovoljno-iznuđenog izgnanstva. Značajan deo kulturnog života i stvaralaštva dobijao je impulse i doprinose od tih ljudi. Tražeći uporišta za svoj alternativni duhovni opstanak, oni su zacrtavali obrasce i vrednosti koji su postajali opšta dobra – najpre u okvirima kineske tradicije, a potom i šire. Oni su podsticali i negovali jedan prefinjeni senzibilitet, koji je došao do izražaja i u pesmi Li Šangjina (李商隱 – 812–858):

*Obećanje da ćeš doći beše laž – otišla si bez traga.
Dok mesečina pada koso po krovu, već izbija peti čas.
Snovi o dalekim rastancima, jadi neprebrojni.
Dok žurim da završim pismo, mastilo nikako da se osuši.
Sveća napola osvetljava ribice odenute u zlato.
Miris mošusa jedva dopire kroz zavesu izvezenu ljljanima.
Mladi Liu se žalio da je Planina vila daleko.
Ali iza nje, lanac za lancem, niže se deset hiljada planina.
(Anthology, 1969, str. 335).*

2) Pesnik Li Ju (李煜 – 937–978) jedno je vreme (tj. od 961–975) bio kralj u državi Južni Tang (Nan Tang 南唐, 937–975), ali više je poznat kao pisac, nego kao kralj.

Inače u vreme dok je bio kralj, neki velikodostojnici su počeli da prave noćne žurke. Jedan od njih (Han) je iz noći u noć dovodio u kuću plesačice i pevačice i pravio pijanke, što će postati popularno i kod francuske vlastele, u 18 veku. Neke od tih žurki prikazao je slikar Ku Hung-čung (顧闳中) – koje je napravio kao deo svog izveštaja za kralja Lija – a slika (rimejk verzija iz 12. veka) očuvala se do danas, tako da i mi imamo predstavu kako je to izgledalo.

Ovako glasi jedna od Li Juovih pesama – koje govore o čežnji za nepovratno izgubljenim – čiji je naslov *Zureći ka jugu*:

*Beskrajna bol!
Moja usnula duša noćas ponovo je kraljevala
Kao nekad,
Lutao sam kroz Palatu uživanja,
A u mom snu
Niz travnate staze vrta
Spuštah se kočijom, glatko kao letnji potok;
Beše mesečina,
Drveće u cvatu,
A povetarac prožimaše noćni vazduh,
Jer, bilo je proleće.
(Anthology, 1969, str. 357).*

Čežnja za nečim što je nepovratno prošlo i izgubljeno još uvek može vlastitom snagom da nosi osećanje i uspomenu kao eho prošle radosti. U jednoj od pesama Li Jua, posvećenoj lepoj gospi Ji, kaže se:

*Kada će poslednji cvet pasti, mesec izbledeti?
Tolike tuge leže za mnom.
Prošle noći istočni vetar ponovo ispuni moju sobu -
O, ne bacaj pogled na izgubljeno kraljevstvo pod blistavim mesecom.
Obasute njegovom svetlošću moje odaje još sjaje poput žada
(Samo na sjajnim obrazima lepota umire).
Da bi shvatio količinu ljudske patnje
Pogledaj ovu reku što se s proleća ka istoku valja
(Anthology, 1969, str. 357).*

Čežnja i njeno nadilaženje

U vreme dinastije Song (10–13. vek) javlja se jedan poseban tip literate umetnika, koji su se bavili poezijom, slikarstvom i pisali i teorijske tekstove o slikarstvu (slične kasnijim Leonardovim). Jedan od njih je bio Su Ših (苏轼 – 1037–1101 – poznat i kao Su Dongpo 蘇東坡).

Čežnja za nečim što je nepovratno prošlo i izgubljeno je nekad jedan stil života, krug ljudi, čitav poredak stvari, ili otadžbina, a nekad je ono za čim se neodoljivo čežne tek jedna osoba. To je naročito zaoštreno kad je reč o smrti voljene osobe. Tako Su Ših, piše:

*Već deset godina živi i mrtvi su razdvojeni,
Mada ne mislim o tebi
Prirodno je što ne mogu da te zaboravim.
Tvoj usamljeni grob daleko je hiljadama milja
I nigde ne mogu da iskažem svoj bol.
Kad bismo se sreli, ne bi me poznala,
Moje lice je zasuto prašinom
Kosa na zaliscima je posuta injem.
(Anthology, 1969, str. 359)*

Su Ših se proslavio naročito kao pesnik c-a (pesme namenjene pevanju, uz instrument). U nekima od tih pesama on kao da uspeva da nadiđe čežnju. Ovako glasi odlomak iz jedne od tih pesama:

*Kad je mesec počeo da sija?
Pitam nebo, podižući čašu.
Dok lutam nebeskim palatama i zamkovima,
Koje je to godišnje doba noćas.
Želeo bih da se uspnem gore s vetrom
Al' se bojim da je u kristalnim odajama i salama od žada,
Gore mnogo hladno.
Stoga igram sa svojom jasnom senkom
Kao da nisam više na zemlji.
(Anthology, 1969, str. 360).*

Izgleda da je u samoj čežnji sadržana ne samo načelna nemogućnost trajnog zadovoljenja, nego i paradoks koji vodi ironičnim obrtima, jer se čežnja naizmenično okreće suprotnostima – čežne se za slobodom, pa za utočištem (ili obrnuto), za dalekim pa onda za bliskim, za nenađenim, pa onda za izgubljenim.

Planina Lu je bila čuveno mesto okupljanja pobornika kontemplacije prirode. Ši Tao (石濤 – 1642–1718) naslikao je u 18. veku vodopad na planini Lu da bi nam omogućio da vidimo predmet čežnje nekih pesnika.

A Li Bai je (701–62) nekih devetsto godina pre toga napisao pesmu u formi „sažetog izraza“ posvećenu tom vodopadu, koji je u svima njima izazivao iskustvo uzvišenog:

*Sunce obasjava Sjang-lu i stvara purpurnu maglu
U daljini vodopad, kô iz reke da se prolama
U letu pljušti nadole, tri hiljade stopa,
Da l' to s devetog neba pada kumova slama?*
(Matić, 2018, str. 233).

Radost i tuga

Kako smo videli, u Kini je sačuvan (u *Knjizi pesama* iz stare ere) jedan broj ljubavnih i drugih pesama iz četkice (nisu se pisale perom, nego četkicom) žena pesnikinja (anonimnih, kao što su i drugi autori u toj antologiji). Ali u 11. veku se javlja i jedna pesnikinja čije ime i životnu priču znamo, s veoma širokim rasponom ličnih raspoloženja i situacija (radost, uživanje u prirodi, ljubav, tuga i bol zbog tragičnih situacija u životu), po čemu podseća na poeziju romantizma na Zapadu.

Li Čingdžao (李清照 – 1084 – oko 1155) rođena je u porodici učenjaka i još kao devojčica je volela da recituje poeziju. U pubertetu je već bila vešta u kaligrafiji, slikanju i sviranju laute, a pisala je i poeziju, koju će nastaviti da piše celog života. U osamnaestoj godini se udala za tri godina starijeg Džao Mingčenga (赵明诚 – 1081–1129), koji je radio u administraciji. Njegov hobi je bio da skuplja antikvitete i da se bavi epigrafijom (tumačenjem starih zapisa na slikama, bronzi i kamenim delima), a voleo je i on poeziju.

Glavni grad severne dinastije Song, Kaifeng, pao je 1127. u ruke Mongola, pa je bračni par s mnogo drugih izbegao u grad Nanding, gde su živeli neko vreme. Godine 1129. Mingčeng je iznenada umro, što je za suprugu bio velik udar, o čemu ona narednih godina govori u svojim pesmama. Ubrzo je Li izbegla u Hangdžou, koji je postao nova prestonica južne države Song, kad se rat sa Mongolima završio. Tu je živela do smrti i nastavila da piše poeziju. Od njenog velikog opusa sačuvalo se oko stotinu pesama, koje su prevedene na različite jezike i objavljivane kao zbirke – na srpskom je 1982. Ljiljana Nikolić objavila izbor i prevode jednog broja njenih pesama, a ovde ćemo navesti i neke njene prevode. Pesme Li Čingdžao se obično svrstavaju u lirsku poeziju, koja je često bila pevana uz melodiju, a imala je ritam i rimu.

Sačuvane pesme nam svedoče o širokom rasponu njenih tema i emocionalnih iskustava kroz koja je prošla, od ranih devojačkih dana, do poznih godina samoće i tuge.

Fragonar: *Ljulaška*, 1767.

Evo jedne njene pesme iz mladih dana, čiji je naslov „Obožavane crvene usne“, a govori o radosti u malim stvarima, kao što je ljuljačka i zelena šljiva. Inače, ljuljačke, korišćenje ruža i lakiranje noktiju crvenim lakom, kao i visoke potpetice, došli su na Zapad iz Kine, malo kasnije nego svila, kompas i papir. Ova pesma kao da je inspirisala Fragonara (Jean-Honoré Fragonard, 1732–1806), za njegovu sliku „Ljulaška“, iz 1767.

*Sišavši sa ljuljačke,
Pogradi svoje vitke ruke,
Njena tanka haljina mokra od znoja,
Tanani cvet treperi osut rosom.
Ugledavši stranca, brzo se udalji postiđena:
Sa spalim čarapama, i zlatnom šnalom koja se izmestila.*

*A onda se zaustavi i nasloni na kapiju,
Tek da omiriše zelenu šljivu.*

(Jiaosheng Wang, 1989, str. 3 – ova pesma nije uključena u izbor Ljiljane Nikolić).

A ovo je pesma koju je Li napisala odmah po udaji:

*Izabrah iz košare pupoljak tek ubranog cveta.
Na površini suze, crveni odsjaj izlaska sunca i jutarnje rose.
Plašim se, on misli
lice moje nije poput cveta tog.
Stavih prekrasne ukrase u kosu,
ne bi li me dragi sa cvetom poredio*

(ova i duge pesme u prevodu Ljiljane Nikolić – *Li Čingdžao*, 1982, str. 19).

Njene pesme govore o širokom spektru osećanja, a ovo je pesma koja na uzvišen način govori o tuzi rastanka (reč je o rastanku sa suprugom koji je umro).

*Crveni cvetovi lotosa uvenuše,
ležaj od žada je hladan, jesen je stigla.
Polako skidam dugu haljinu od svile;
jedan čovek seda u laki čun.
Ko će mi doneti ljubavne glase?
Ptica yan se već vratila, a ja se još uvek nadam
na zidinama obasjanim mesečinom.*

*Cveće i dalje vene, voda i dalje teče;
podjednako mislimo jedno na drugo,
na oba mesta beskrajna tuga.
Nema načina odagnati taj nemir,
tek što nestane sa obrva, nađe se u srcu.*

(Li Čingdžao, 1982, str. 21)

Ptica *jan* 雁 je divlja guska, a simbolično je predstavljala prenosioca ljubavnih poruka, zbog toga što je spadala u ptice selice.

A ovo je pesma koja uzvišeno govori o njenim osećanjima u poznim godinama:

*Ko to sedi usamljen kraj prozora?
Moja senka i ja, nas dve.
Sveća se ugasi, vreme počinka;
I senka me napusti i sakri se.
Ne može se odagnati nemir taj.*

(Li Čingdžao, 1982, str. 37).

BIBLIOGRAFIJA:

- Anthology of Chinese Literature*, ur. C. Birch (1969), Harmondsworth: Penguin
- Egan, Charles (1993): "A Critical Study of the Origins of Chueh-chu Poetry", *Asia Major*, sv. 6, br. 1, 1993, (str. 83–125), Academia Sinica, Taiwan, <https://www2.ihp.sinica.edu.tw/file/1555cUKbkkf.pdf>
- Ho, Edward (1997): "Aesthetic Considerations in Understanding Chinese Literati Musical Behaviour", *British Journal of Ethnomusicology*, sv. 6, 1997, str. 35–49, British Forum for Ethnomusicology, London
- Knjiga pesama – Konfucijanski poetski kanon*, Albatros plus, Beograd, 2019 – preveo Igor Radev
- Levy, H. S.: "The Original Incidents of the Poems" (engleski prevod antologije pesama nastalih od VI–IX v. – u IX v. sastavio Meng Ći), časopis *Sinologica*, sv. X, br. 1, Basel, 1968, str. 6–51.
- Li Čingdžao (1982): *Vetar je stao – Ljubavna poezija*; izbor i prevod Ljiljana Nikolić, Dečje novine, G. Milanovač – englesko izdanje: Jiaosheng Wang: *The Complete Ci-poems of Li Qingzhao: A New English Translation*, u seriji *Sino-Platonic Papers*, br. 13, oktobar 1989, Univ. of Pennsylvania, Philadelphia – sajt: http://sinoplatonic.org/complete/spp013_li_qingzhao.pdf
- Martin, R. Ormsby: *Shan Shui – translations of Chinese Landscape Poems*, The Meanjin Press, Melbourne, 1946.
- Matić, Mateja (2018): *Antologija klasične književnosti istočne Azije*, Kokoro, Beograd
- Petrović, Svetozar (1982): *Povijest svetske književnosti, knj. 1 – Mladost*, Zagreb
- Petrović, Svetozar (2009): *Književnosti starog orijenta – Akademska knjiga*, Novi Sad – De Ružmon, Deni (1974): *Ljubav na Zapadu*, Beograd (Denis de Rougemont: *Love in the Western World*, New York: Pantheon Books, 1956).
- Selected poems of Li Bai*, Hunan's People Publishing House, 2007. <https://www.pdfdrive.com/%E6%9D%8E%E7%99%BD%E8%AF%97%E9%80%89%E6%B1%89%E8%8B%B1%E5%AF%B9%E7%85%A7selected-poems-of-li-bai-chinese-english-e161365506.html>
- Shi Jing (Knjiga pesama)*, prev. James Legge – internet: <http://wengu.tartarie.com/wg/wengu.php?no=0&l=Shijing ili: http://etext.lib.virginia.edu/chinese/shijing/AnoShih.html>
- (srpsko izdanje) *Knjiga pesama – Konfucijanski poetski kanon*, Albatros, Beograd 2019. (prev. Igor Radev)
- *The Jade Mountain, A Chinese Anthology – Being Three Hundred Poems of the Tang Dynasty*, Alfred Knopf, New York, 1939
- Watts, A. W. (1971): *The Way of Zen*, Penguin, England